

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet *Se barnet!* av 2014 års vårdnadsutredning (SOU 2017:6)

Sammanfattning

Södertörns tingsrätt tillstyrker i huvudsak utredningens förslag. Tingsrätten befarar dock att de föreslagna ändringarna inte i tillräckligt stor utsträckning ger förbättrade förutsättningar för att hantera de mer komplexa målen med djupgående konflikter mellan föräldrarna. Tingsrätten vill därför lyfta fram ett antal åtgärder som skulle kunna ge bättre förutsättningar att nå dessa föräldrar.

I Norge förekommer obligatorisk medling för alla separerade par med barn under 16 år. Tingsrätten menar att denna framgångsrika metod även borde användas i Sverige. Med hänsyn till att socialtjänsten och familjerätten är organiserad på annat sätt här och då frivilliga samarbetsamtal enligt de familjerätter vi samarbetar med i Stockholmsområdet fungerar bra bör därför de av utredningen föreslagna obligatoriska samtalen om två timmar innehålla både information och samarbetsamtal. Samtalen kan benämnas informations- och samarbetsamtal. Innehållet får självklart anpassas efter om båda föräldrarna väljer att delta.

För att i ett tidigt skede förhindra att konflikterna förvärras bör även medling användas i större utsträckning än vad som nu görs i början av processen. Enligt tingsrättens erfarenhet ger ofta medling med en kompetent och erfaren medlare i ett tidigt skede bättre resultat än samarbetsamtal. För att medlare ska få så goda förutsättningar som möjligt att hjälpa föräldrar att nå överenskommelser anser tingsrätten att det liksom för medlare i dispositiva tvister bör finnas ett frågeförbud i domstol.

Tingsrätten arbetar med metoden Konflikt och Försoning. Till skillnad från i flera andra domstolar och familjerätter används metoden i Södertörns tingsrätt i första hand i mål

där parterna har en långvarig konflikt om barnen och tidigare förekommit i processer eller riskerar att återkomma till men för barnen. Syftet är att få ett varaktigt slut på konflikten genom att ge parterna och barnen den hjälp och det stöd de behöver. Modellen har visat sig ge goda resultat för den gruppen. Tingsrätten anser därför att det är viktigt att man i det fortsatta utvecklingsarbetet lyfter fram metoder, som Konflikt och Försoning och föräldrakoordinatorer, som kan ha effekt för återkommande parter som befinner sig i värdekonflikter. Konflikt och Försoning ryms i och för sig inom de bestämmelser som finns i föräldrabalken om förordnande av samarbetsamtal och inhämtande av upplysningar under den muntliga förberedelsen. Tingsrätten beklagar dock att utredaren inte gått vidare genom att överväga möjligheterna att tillföra domstolen särskild barnkunskap i vårdnadsfall.

Många av de parter som återkommer i vårdnadsprocesser står emellertid så långt från varandra att det inte är meningsfullt att göra försök till samförståndslösningar eller att besluta om medling. Tingsrätten instämmer med utredaren om att dessa mål för barnens bästa bör avgöras så snabbt som möjligt med en effektiv processledning. I de fall där parterna återkommer med mycket korta tidsintervaller bör enligt tingsrättens mening särskilda åtgärder vidtas. Tingsrätten anser där att utredningens påpekande om att återkommande processer kan undvikas genom möjligheten att ogilla talan på grund av uppenbart ogrundat käromål och att avslå rättshjälpsbegäran är otillräckligt. Tingsrätten föreslår att en begränsning i möjligheten att väcka talan inom ett till två år från den senaste domen fått laga kraft, med en ventil för väsentligt ändrade förhållanden, övervägs vidare.

Om annat inte sägs i det följande tillstyrker tingsrätten utredningens förslag. Utredningen och förslagen är väl ägnade att läggas till grund för ny lagstiftning.

Yttrandet följer fortsättningsvis kapitelindelningen i betänkandet.

6. Varför har vårdnadsmålen ökat?

I många fall grundar sig vårdnadstvister i föräldrarnas svårigheter att samarbeta kring umgängesfrågor. I dessa fall löser sig inte sällan vårdnadsfrågan om umgängesfrågan löses. En svårighet i att lösa dessa knutar och pröva sig fram mot samförståndslösningar är den bristande tillgång till umgängesstöd som kommunerna kan erbjuda och som varierar beroende på var barnen bor. För att trappa upp umgänge, skraddarsy och överbrygga tillitsproblem var ofta det tidigare s.k. kontaktmannaskapet mer flexibelt och ändamålsenligt. Tingsrätten tror att svårigheterna att samarbeta kring umgängesfrågor och bristen på stöd påverkar vårdnadsmålen. Ytterligare en sak som kan driva konflikter om barn är kvarsittanderätt. I vissa fall framstår det som att barnen används för att få rätt till bostaden. Den ökande bostadsbristen skulle därmed kunna förklara en del av målen i domstol.

8. Gemensam vårdnad m.m.

Tingsrätten tillstyrker den föreslagna bestämmelsen om att rätten vid bedömningen av vårdnadsfrågan ska fästa särskilt avseende vid föräldrarnas förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet. Tingsrätten tillstyrker även förslaget att rätten ska kunna besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig det.

9. Samförståndslösningar

Det är tingsrättens uppfattning att de allra flesta parterna kommer överens i fråga om vårdnad, boende och umgänge. Många parter är dock i behov av vägledning och stöd för att nå överenskommelser som är bra för barnen. I tingsrättens upptagningsområde har insatser gjorts av familjerätterna för att utveckla de s.k. frivilliga samarbetsamtalen och det har enligt dem gett bra resultat.

I många av de målen och då särskilt när frågan kommer upp i samband med ansökningar om äktenskapsskillnad har parterna dålig kunskap om föräldrabalkens bestämmelser och vad man kan besluta själv och inte behöver vända sig till tingsrätten om. Det är då också vanligt att parterna inte har ombud. Där nås samförståndslösningar ofta snabbt efter information från rättens ordförande vid den muntliga förberedelsen.

Säkerligen kommer dessa mål att minska betydligt om krav ställs på att parterna innan de väcker talan ska ha gått i informationssamtal eller samarbetsamtal. Detta gäller även de typer av mål där tingsrätten nu beslutar om samarbetsamtal som leder till samförståndslösningar.

Under den traditionella handläggningen av målen i tingsrätten görs såväl under den muntliga förberedelsen som under huvudförhandlingen ansträngningar från domstolens sida att få parterna att komma överens. En stor del av målen avslutas också i samband med huvudförhandlingen med samförståndslösningar. Tingsrätten kan dock konstatera att bland de parter som återkommer med stämningsansökningar även finns ett relativt stort antal mål där tidigare rättegångar avslutats med samförståndslösningar som inte har kunnat hållas. Tingsrätten är övertygad om att många av dessa parter är i behov av särskilda insatser för att man ska nå en varaktig lösning på deras konflikt. Detta är orsaken till att tingsrätten använder metoden Konflikt och Försoning där möjligheter finns till sociala insatser till både föräldrar och barn och uppföljning från familjerättens sida efter avslutat mål. I andra mål med återkommande parter har man trots insatser inte lyckats lösa deras konflikter. Där menar tingsrätten att det behövs riktlinjer för en snabb och effektiv process och bestämmelser för att förhindra dessa upprepade processer samt en utbyggd verksamhet med föräldrakoordinatorer.

9.5.2 Hur går det att nå föräldrarna i konflikt om barnen?

Mot bakgrund av den erfarenhet tingsrätten har av vårdnadsprocesser där kunskapen om möjligheter till samförståndslösningar är låg hos parterna anser tingsrätten att det är i överensstämmelse med barnens bästa och till fördel för parterna att det ställs krav på att parterna ska ha deltagit i några slags insatser innan de inleder en tvist om barnen.

Den föreslagna ordningen innebär dock att frågan om kvarsittanderätt ska kunna begäras och prövas omgående medan frågan om barnets boende kräver samtalsintyg. Kvarsittanderätten och föräldrarnas behov utifrån deras ekonomi och hälsa och övriga förhållanden kan därmed komma att prövas innan domstolen känner till var barnen ska bo. Tingsrätten ser en risk i att kvarsittanderätten kan bli bestämmande för boendefrågan vid en senare prövning. Tingsrätten anser att den risken bör ytterligare analyseras och övervägas i det fortsatta arbetet.

9.5.3 Informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn

Tingsrätten är övertygad om att förslaget att införa obligatoriskt informationssamtal med föräldrarna kommer att bidra till att öka kunskapen hos föräldrar om vilka insatser som finns hos socialtjänsten samt kring regleringen om vårdnad, boende och umgänge. Det kan också bidra till att föräldrar som inleder en tvist gör det med kunskap om vad en domstolsprocess innebär. På så sätt skulle förslaget innebära en förbättring i förhållande till situationen idag och bidra till att färre konflikter av mindre komplex art skulle prövas i domstol. Tingsrätten befarar dock att förslaget inte i tillräckligt hög grad kommer att uppnå sitt syfte eftersom det inte kommer att hindra föräldrar som befinner sig på en hög konfliktnivå att fortsätta tvisten i domstol. För att förhindra domstolsprocesser behöver dessa föräldrar större insatser för att hitta förutsättningar att komma överens.

Utredningen har redogjort för det norska exemplet med obligatorisk medling för alla föräldrar som separerar och har gemensamma barn under 16 år. Den norska medlingen skiljer sig från utredningens förslag om obligatoriska informationssamtal på flera sätt. Bland annat är de norska medlarna certifierade och utbildade i medlingsteknik. Medlingen syftar uttryckligen till att föräldrarna ska träffa ett skriftligt avtal om vårdnad, boende och umgänge. Medlarna har som utgångspunkt undantag från vittnesplikt i domstol. Om föräldrarna inte kommer överens under den obligatoriska medlingstimmen ska medlaren verka för ytterligare tre timmars medling. Medlingen kan därefter förlängas med tre timmar eller övergå i terapi. Medlingen har utvärderats och visat sig leda till att föräldrarna träffade avtal i 78 % av de s.k. entimmesmedlingarna.

Tingsrätten anser att den norska modellen skulle vara att föredra för att på bästa sätt uppnå syftet med förslaget. Med hänsyn till att familjerättens och socialtjänstens ansvar i vårdnadskonflikter i Sverige skiljer sig från organisationen med Familjevern i Norge finns dock svårigheter att här genomföra den norska modellen för medling. Därför bör det enligt vår mening vara obligatoriskt att, förutom att ta del av information, delta i samarbetsamtal med inriktning på att lösa konflikten och sluta ett avtal. I vart fall bör, enligt huvudregeln, krävas av den förälder som vill väcka talan att han eller hon har varit villig att först delta i sådana samtal för att talan ska få väckas.

Tingsrätten föreslår att samtalsledaren ska föra samarbetsamtal inom ramen för det av utredningen föreslagna samtalet. Om föräldrarna är intresserade av att fortsätta samarbetsamtalen efter de inledande två timmarna med informations- och samarbetsamtal kan de övergå till samarbetsamtal på samma sätt som erbjuds idag. Skillnaden mot utredningens förslag består alltså i att det obligatoriska informationssamtalet om två timmar även innehåller samarbetsamtal och benämns informations- och samarbetsamtal. I likhet med den norska medlingen bör det obligatoriska informations- och samarbetsamtalet anpassas till föräldrarnas konfliktnivå. Benämningen obligatoriska informations- och samarbetsamtal skulle tidigt signalera till föräldrarna att syftet är att nå en lösning och förbereda dem inför det. Tingsrätten menar att även det kan bidra till att i högre grad uppnå syftet med utredningens förslag.

9.5.7 Vem ska leda informationssamtal?

Utredningen har föreslagit att de obligatoriska informationssamtalen ska hållas av personer med motsvarande kompetenskrav som personer som håller samarbetsamtal vilket är positivt och ligger i linje med tingsrättens förslag att samtalet ska innehålla både informations- och samarbetsamtal. För att samtalen ska få effekt krävs dock enligt tingsrättens erfarenhet av samarbetsamtal under pågående mål att socialsekreterarnas kompetens i medling och konflikthantering höjs betydligt.

9.5.8 Den närmare utformningen av ordningen med informationssamtal

När det gäller den närmare utformningen av förslaget är det inte helt tydligt när samtalsintyget ska ange skälen för en förälders frånvaro. Tingsrätten tolkar förslaget som att samtalsintyg endast ska utfärdas när den föräldern som väcker talan inför domstol har deltagit i samtal. Det skulle innebära att samtalsintyget endast ska innehålla skälen för den förälderns frånvaro, dvs. föräldern som inte väcker talan inför domstol.

Obligatoriska samarbetsamtal som leder till att föräldrarna sluter avtal ska på samma sätt som slutliga beslut och domar från domstolen följas upp av socialnämnden. I den delen ansluter sig tingsrätten till förslaget att MFoF får i uppdrag att vägleda socialnämnden i hur uppföljningsskyldigheten kan genomföras på lämpligast sätt (5 kap. 1 § socialtjänstlagen).

9.5.9 Särskilda skäl för att inte delta i ett informationssamtal

Utredningens exemplifiering av särskilda skäl för att inte delta i ett informationssamtal kan enligt tingsrätten öppna upp för en vid tolkning av begreppet. För att förtydliga att särskilda skäl avser ytterst få fall skulle beskrivningen av dessa kunna stramas upp. Därigenom blir prövningen av särskilda skäl tydlig, enkel och förutsebar och risken för att prövningen försenar eller tynger målet minimeras. När det t.ex. gäller föräldrar som befinner sig utomlands eller är sjuka skulle samtal på telefon eller videolänk i regel kunna hållas. Först efter att det visat sig vara omöjligt bör dessa föräldrar kunna anses ha särskilda skäl.

10.5.1 När bör en medlare utses?

Tingsrätten vill understryka vikten av att utse medlare i ett tidigt skede i konflikten, särskilt när det rör sig om intressekonflikter. Utredningen har redogjort för forskning som visar att medling är mest framgångsrik när den genomförs i ett tidigt skede i separationsprocessen. Det är därför olyckligt att det i förarbetena anges att medling bör utses framför allt i situationer där samarbetsamtal har förekommit men föräldrarna inte lyckats nå en överenskommelse och det trots det bedöms finnas möjligheter att nå en samförståndslösning. Tingsrätten välkomnar därför utredningens syn på när medlare ska utses, dvs. att det är den enskilde domaren som bedömer om det finns skäl att utse medlare i det enskilda fallet.

10.7.2 En bestämmelse om kompetens- och lämplighetskrav för medlare ska införas

Tingsrätten ser positivt på förslaget att införa ett kompetens- och lämplighetskrav för medlare. Tingsrätten använder sig av humanjuridiska nätverkets lista över medlare och har goda erfarenheter av dessa. Tingsrättens erfarenhet är att det avgörande för medlarens möjligheter att hjälpa föräldrar att nå enighet är att medlaren har relevant utbildning och erfarenhet för uppdraget, att medlingen genomförs i ett tidigt skede samt att medlingen har en förtrolig och konfidentiell karaktär.

10.7.3 – 4 Medlingsförfarandet ska omfattas av sekretess men det bör inte införas något frågeförbud för medlare

Mot bakgrund av att en avgörande framgångsfaktor för medling är dess konfidentiella karaktär tillstyrker tingsrätten förslaget om att sekretessbestämmelsen ändras på så sätt att skaderekvisitet tas bort. I linje med det förslaget, men i motsats till utredningens förslag, anser tingsrätten att ett frågeförbud bör införas. Medlingen skulle därmed tillfullo ges den förtroliga och konfidentiella karaktär som ökar förutsättningarna för att nå en överenskommelse. Det skulle också stå i överensstämmelse med regleringen kring medlare i dispositiva tvistemål. För att säkerställa att socialnämnden får kännedom om att barnet far illa är det tillräckligt att medlaren omfattas av anmälnings- och uppgiftsskyldighet (14 kap. 1 § socialtjänstlagen). För att säkerställa att frågeförbudet gäller när barnet gjort förbehåll för uppgifter barnet lämnat till medlaren måste vårdnadshavarens möjlighet att lyfta frågeförbudet begränsas. Endast barnet ska ha rätt att häva frågeförbudet. Ett frågeförbud är i barnets intresse eftersom det främjar möjligheterna för medlaren att bidra till att föräldrarna når en varaktig lösning för barnet.

10.7.5 Barnets rätt till information och rätt att komma till tals stärks

Tingsrätten tillstyrker förslaget att medlaren ska se till att barnet får relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter eller information som rör barnet, oavsett om föräldrarna samtycker till det.

Tingsrätten föreslår en timkostnadsnorm för medlare

Tingsrätten föreslår att en timkostnadsnorm införs för medlare i familjemål. Det finns fördelar med att ha en enhetlig taxa som gäller för samtliga medlare som utses i familjemål. Samtidigt är det viktigt att medlare med särskild erfarenhet eller kunskap åtar sig uppdrag som medlare. En timkostnadsnorm skulle kunna föras med en möjlighet för medlare med särskild erfarenhet eller kunskap att överskrida normen.

11.3.3 Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals

Tingsrätten tillstyrker förslaget att barnets bästa ska vara avgörande inte enbart för alla beslut utan också för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det är t.ex. inte alltid bra för barnen att det genomförs vårdnadsutredningar med samtal med barnen

trots att deras åsikter och meningar redan finns i t.ex. socialtjänstutredningar. Det är därför viktigt att barnperspektivet finns med i de olika handläggningsbesluten.

Tingsrätten har vissa tvivel om det är pedagogiskt bra att formulera portalbestämmelsen om barnets bästa med att lyfta fram föräldrarnas konflikt (6 kap. 2 a § föräldrabalken). Det behöver inte alltid vara så att det finns en konflikt. Tingsrätten föreslår därför följande formulering som är hämtad från Barnkonventionen. ”– föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov *i främsta rummet*”. Vidare har vi en synpunkt som syftar till att förenkla språket. ”Barnets åsikter och inställning ska *ha* betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad”.

11.8.5 Våra förslag till lagändringar om barnets rätt att komma till tals och få information

Tingsrätten tillstyrker att en ny bestämmelse införs om barns rätt att komma till tals och få relevant information i alla frågor som rör barnet, oavsett om frågorna hanteras av socialnämnden, domstol eller medlare (6 kap. 2 b § föräldrabalken). Tingsrätten föreslår att ordet *relevant* tas bort eftersom det inte behövs och kan leda till onödiga tolkningssvårigheter. Tingsrätten ser också positivt på förslaget att en ny bestämmelse införs om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och inställning även om vårdnadshavarna motsätter sig det (6 kap. 20 a § föräldrabalken).

Utredningen visar att det finns mycket att göra för att förbättra barnens inflytande och lyfta upp barnperspektivet. Den frågan har varit och är mycket levande i Konflikt och Försoning och tingsrätten har även haft utbildningar om formerna för barns delaktighet för domare och familjerättssekreterare. I den rekommenderade arbetsgången för Konflikt och Försoning som tingsrätten tillsammans med andra tingsrätter har antagit har tingsrätten fört in att barnen ska få information. När parterna har kommit fram till en slutlig samförståndslösning ska frågan om hur barnen ska informeras om detta tas upp.

13.8.5 Domstolen ska i vissa undantagsfall kunna flytta över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare

Tingsrätten tillstyrker förslaget. Den tillfälliga vårdnadshavaren ska utses i ett tidigare skede än den särskilt förordnade vårdnadshavaren. Det kan innebära att det inte finns någon lagakraftvunnen dom som kan läggas till grund för tingsrättens bedömning av om det använts allvarligt våld i familjen. Tingsrätten efterfrågar vägledning i hur denna bedömning är tänkt att göras, bl.a. i frågan om vilket beviskrav som ska tillämpas. Tingsrätten vill även peka på att författningskommentaren anger att den faktiska vårdnaden ska vara tillgodosedd på annat håll, vilket inte bör vara ett krav eller ett hinder mot att en tillfällig vårdnadshavare utses. Det avgörande torde vara att den faktiska vårdnaden är tillgodosedd.

14.6.1 Särskilda forumregler

Tingsrätten instämmer i att en sekretessmarkering i en folkbokföringsdatabas som betecknas som en administrativ åtgärd utan några rättsverkningar kan få stora konsekvenser i ett mål om vårdnad, boende och umgänge. Tingsrätten tillstyrker därför förslaget att förutsättningarna för och förfarandet kring sekretessmarkeringar bör utredas vidare.

Tingsrätten välkomnar de föreslagna särskilda forumreglerna, med vissa synpunkter. Utredningen anger att reglerna ska vara fakultativa på så sätt att en eller båda makarna kan välja att få äktenskapsmålet prövat av tingsrätten i den ort där en av makarna har sin hemvist, trots att uppgift om var den maken är folkbokförd är sekretessbelagd om parten känner till hemvisten. Samma utformning har föreslagits i mål om vårdnad, boende och umgänge, underhåll samt ärenden om verkställighet. Tingsrätten ser en fara i att förslaget ger part en möjlighet att leta upp sin motpart med skyddade uppgifter. Tingsrätten avstyrker därför förslaget om att en part som känner till motpartens sekretessbelagda folkbokföringsuppgift kan få målet prövat av rätten i den ort där motparten har sin hemvist.

Tingsrätten har även en språklig synpunkt på de föreslagna bestämmelserna. Olika fora tycks vara tänkta som alternativa och valfria för den som först väcker talan. I den föreslagna författningstexten framstår det dock som att det rör sig om kumulativa fora. Orden *också* och *dessutom* ger intryck av att tre domstolar ska ta upp samma sak. För att

det ska framgå att föreslagna forumreglerna är alternativa föreslår tingsrätten följande formulering. Om uppgift om var barnet/maken/parten är folkbokfört är sekretessbelagd tas frågor som avses i första stycket *i stället* upp av rätten i den ort där någon av parterna har sin hemvist. Om uppgifter om var barnet/maken/parten och båda föräldrarna är folkbokförda är sekretessbelagda tas målet upp av Stockholms tingsrätt, dvs. ordet *dessutom* stryks.

15.3.3 Våra överväganden och förslag om interimistisk beslut

Tingsrätten tillstyrker förslaget att det enbart i undantagsfall ska meddelas interimistiskt beslut om vårdnad. Ofta återkallas en sådan begäran också vid den muntliga förberedelsen och parterna kan komma fram till tillfälliga lösningar om t.ex. umgänge.

15.4 Vårdnads-, boende och umgängesutredningar

Tingsrätten instämmer i utredarens bedömning att det finns en rad förbättringsområden vad gäller vårdnadsutredningarnas innehåll, struktur och riskbedömningar. Om familjerätten har möjlighet att slutföra utredningar inom fyra månader är det förstås positivt. Enligt tingsrättens erfarenhet krävs dock bland annat att tingsrätten och familjerätten enas om att det inte alltid behövs fullständiga utredningar när det t.ex. finns utförliga snabbupplysningar eller socialtjänstutredningar i målet. För att effektivisera utredningen är det även viktigt att domstolen i större utsträckning lämnar riktlinjer för utredningen.

15.5.6 Sekretessbrytande bestämmelser bör införas för vissa andra uppgifter

Tingsrätten välkomnar möjligheten att en socialnämnd utan hinder av sekretess kan inhämta information från en annan socialnämnd inför snabbupplysningar och upplysningar. Det inträffar då och då att det saknas viktig information inför ett beslut om ena parten på grund av att denne t.ex. flyttat till annan kommun och tingsrätten inte har uppmärksammat det.

15.6.5 Våra överväganden angående metoden Konflikt och Försoning

Metoden Konflikt och Försoning, som har den norska metoden Konflikt og Forsoning som förebild, har utvecklats av Södertörns tingsrätt i samarbete med de familjerätter

som finns i domkretsen. Metoden har sedan fått efterföljare på en rad domstolar i landet. Till skillnad från i flera andra domstolar och familjerätter används metoden i Södertörns tingsrätt i första hand i mål där parterna har en långvarig konflikt om barnen och tidigare förekommit i processer eller riskerar att återkomma till men för barnen. Syftet är att få ett varaktigt slut på konflikten genom att ge parterna och barnen den hjälp och det stöd de behöver. Detta görs med insatser från olika delar av socialtjänsten. En förutsättning är även att processen leds av en erfaren domare med goda kunskaper om konflikthantering och barnkunskap. Erfarenheten visar att det finns behov av ett nära samarbete mellan familjerätterna och tingsrätten och att tingsrätten tillförs en sakkunskap.

Metoden ryms i och för sig inom de bestämmelser som finns i föräldrabalken om förordnande av samarbetsamtal och inhämtande av upplysningar under den muntliga förberedelsen. Tingsrätten beklagar dock att utredaren inte gått vidare genom att överväga möjligheterna att tillföra domstolen ytterligare särskild barnkunskap i vårdnadsfall. Att kunna använda en barnpsykolog i de mål som handläggs i Konflikt och Försoning, som man gör i Norge, skulle enligt tingsrättens mening vara det bästa för barnet. I de mål där vi haft erfarna och kompetenta familjebehandlare med från socialtjänsten i Konflikt och Försoning har förutsättningarna för att föräldrarna ska ta till sig kunskapen om barnens behov varit betydligt bättre än i andra mål. I vart fall är det av stor vikt att de socialsekreterare som arbetar med familjer med djupa och långvariga konflikter har en bred och djup barnkunskap. De behöver även få stöd och mandat för att kunna garantera insatser för föräldrar oavsett i vilka enheter på socialtjänsten som insatserna finns tillgängliga. Vikten av särskild kompetens gäller även de domare som ska handlägga dessa mål.

Genom FoU Södertörn har tingsrätten haft möjlighet att göra utbildningsinsatser för såväl domare som socialsekreterare för att möta de behov av kunskap som kommit fram under de år som tingsrätten handlagt mål enligt Konflikt och Försoning. Tingsrätten anser att domare som handlägger vårdnadsfall som kräver särskild kompetens och erfarenhet, såsom mål där metoden Konflikt och Försoning används, ska ges särskild utbildning.

Föräldrakoordinator – en insats för att stödja föräldrarna att följa dom och avtal

Södertörns tingsrätt deltog tillsammans med flera socialtjänster och även barnpsykiatriska mottagningar i ett projekt för att hitta metoder för att undvika upprepade vårdnadstvister. Det var det projektarbetet som ledde fram till att tingsrätten började arbeta enligt Konflikt och Försoningsmodellen i vissa vårdnadsmål. Projektet utmynnade också i att flera socialnämnder beslöt sig för att efter förebild från flera delstater i USA erbjuda föräldrar med hög konfliktnivå en s.k. föräldrakoordinator. Det är en familjerättssekreterare eller annan anställd på socialförvaltningen som har till uppgift att hjälpa föräldrarna att följa det som beslutats om i en dom eller i ett avtal om vårdnad, boende umgänge m.m. Särskilda utbildningsinsatser och handledning anordnades för dem som var intresserade av att arbeta som koordinator.

Koordinatorn träffar föräldrarna regelbundet och hjälper till med tolkning av domen samt med att fatta andra beslut om barnen, som t.ex. val av skola och aktiviteter. När föräldrarna ansökt och fått insatsen lovar de att följa koordinatorns rekommendationer om de inte kan komma överens. Koordinator har även en pedagogisk uppgift att förmedla kunskap om barns kort- och långsiktiga behov och effekterna för barn vid konflikter och skilsmässa. Syftet med insatsen är att föräldrarna ska få bättre förutsättningar att kommunicera med varandra och stärka sin förmåga att samarbeta och vara förälder på var sitt håll.

Tingsrätten är mycket positivt inställd till att socialtjänsten kan erbjuda en koordinatorinsats. Det är tingsrättens erfarenhet att det ibland behövs ett mera långsiktigt arbete från socialtjänstens sida med att stödja föräldrarna än vad som hinner göras inom Konflikt och Försoningsmodellen. Om föräldrarna vet att de kommer att få stöd och hjälp även efter en dom är de också mycket mer benägna att komma överens. Under förutsättning att parterna har beviljats insatsen kan även parternas överenskommelse om att arbeta med koordinatorn för att undvika ytterligare konflikter och stämningar antecknas i domen.

Tingsrätten anser att koordinatorinsatsen borde finnas tillgänglig i högre utsträckning än nu inom socialtjänsten. Det borde även vara lättare för föräldrarna att få tillgång till den genom familjerätten istället för att som nu hänvisas till att ansöka om insatsen på andra

enheter inom socialtjänsten. Det är tingsrättens mening att denna insats är ägnad att motverka upprepade vårdnadstvister och minska konflikter mellan föräldrarna.

15.7.5 Ska rätten att väcka talan begränsas?

Tingsrätten har erfarenhet av parter som inte blivit hjälpta av metoder som Konflikt och Försoning, medling eller samarbetsamtal och som kort tid efter att domen fått laga kraft återkommit med en ny talan om samma sak. Sådana processer är mycket skadliga för barnet i fråga. Tingsrätten delar inte utredningens bedömning att problemet med upprepade processer kan begränsas genom möjligheten att ogilla ett uppenbart ogrundat käromål eller att avslå en ansökan om rättshjälp. Utrymmet att ogilla ett käromål på grund av att det är uppenbart ogrundat är ytterst begränsat och bestämmelsen ska tillämpas restriktivt. Utredningen beskriver att det normalt bör vara uteslutet att bevilja rättshjälp för en angelägenhet som redan varit föremål för rättslig prövning, med undantag för t.ex. om det inträffat nya väsentliga omständigheter som helt förändrat förutsättningarna för det tidigare avgörande. Utredningen utgår därmed från att tingsrätten ska göra en bedömning av om det inträffat väsentligen nya omständigheter.

Tingsrätten förordar att det införs en begränsning i möjligheten att väcka en ny talan om barnet inom ett eller två år från att den senaste domen fått laga kraft. Bestämmelsen bör dock förses med en ventil som tillåter ny talan vid väsentligt ändrade förhållanden. Eftersom tingsrätten, enligt utredningen, ska göra en bedömning av om det inträffat väsentligen nya omständigheter vid prövningen av begäran om rättshjälp bör det inte vara några större problem att göra en sådan bedömning även vid prövningen av om talan får väckas.

En intresseavvägning måste göras mellan intresset av att få frågor om barnet prövat i domstol och barnets intresse av att leva i en trygg och skyddad tillvaro utan att involveras i återkommande domstolsprocesser. Vid en sådan avvägning bör barnets behov av en trygg och skyddad tillvaro väga tyngre än intresset av att regelbundet få frågor om barn prövade i domstol.

15.9.4 Kompetensutveckling – några exempel på verksamheter för en effektiv och ändamålsenlig handläggning

Tingsrätten anser att samarbetet mellan familjerätterna och domstolarna bör utökas, exempelvis genom att gemensamma utbildningar för domare och familjerättssekreterare anordnas. Exempel finns från FoU Södertörn som håller gemensamma utbildningar för domare från flera tingsrätter och familjerättssekreterare från flera kommuner.

15.9.5 Ska särskilda behörighetskrav för domare införas?

Utredningen har kommit fram till att en specialisering av domare som handlägger frågor om vårdnad, boende och umgänge skulle ha flera positiva effekter. Tingsrätten instämmer i den bedömningen. Domstolsakademiens kurser i familjemål håller en hög nivå och höjer kompetensen hos domare. Tyvärr får dock flera utbildningstillfällen ställas in på grund av få deltagare. Organisatoriskt är det ett problem att inte alla domare, utom de särskilt intresserade, deltar i dessa kurser. Tingsrätten förordar specialisering av domare i syfte att höja kompetensen men har samtidigt förståelse för de överväganden som utredningen presenterar som skäl mot att införa särskilda behörighetskrav för att handlägga frågor om vårdnad, boende och umgänge. Kompetenshöjande åtgärder skulle dock kunna inriktas på de domare som handlägger mål som kräver särskild erfarenhet och kompetens.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Petra Lundh, chefsrådmännen Erica Hemtke, Per Backström, Marie-Louise Ollén, Katarina Grén, Fanny Gleiss Wilborg, Camilla Olsson och Tord Petterson, rådmännen Claudia Vadaszi, Sara Rosén, Christina Kopparberg och Anna Rosenmüller samt t.f. rådmannen Britt Björneke. Tingsfiskalen Golshanak Fatahian har varit föredragande.

Petra Lundh

Golshanak Fatahian